

KƏLBƏCƏR-LAÇIN İQTİSADİ-COĞRAFİ BÖLGƏSİNİN TORPAQLARI

Zaman Məmmədov

AMEA-nın Torpaqşünaslıq və Aqrokimya İnstitutu

Respublikanın cənub-qərb hissəsində yerləşən bölgə Qubadlı, Zəngilan, Kəlbəcər və Laçın inzibati rayonlarının ərazilərini özündə birləşdirir və sahəsi 530,8 min ha olmaqla respublika ərazisinin 6,1%-ni təşkil edir. Yüksək dağlıq hissədə qışı soyuq keçən tundra, orta və alçaq dağlıq hissədə qışı quraq keçən mülayim isti, dağətəyi və düzənlikdə isə mülayim isti və quru subtropik iqlim tipləri hakimdir.

Beləliklə, bölgənin ayrı-ayrı ərazilərində bir-birindən fərqlənən iqlim şəraiti və təbii bitki örtüyü torpaq örtüyünün də formalaşmasına və inkişafına öz təsirini göstərmişdir. Mərkəzi və şimal hissələrdə enliyarpaqlı meşələr (palıd, vələs, fıstıq və s.), yüksək dağlıqda alp və subalp çəmənlikləri, orta dağlıqda bozqır ot bitkiləri, alçaq dağlıq ərazilərdə isə quru çöl, kserofit kolluqlar və seyrək meşəli bozqır sahələr geniş yer tutur.

Bölgənin torpaq örtüyü əsasən vulkan mənşəli süxurların aşınmış elüvial-dellüvial çöküntüləri üzərində əmələ gəlmişdir. İşğaldan əvvəl aparılmış çöl və laboratoriya tədqiqatları əsasında ərazinin torpaq örtüyündə aşağıdakı tip və yarımтиplərin yayıldığı müəyyənləşdirilmişdir. Bölgənin demək olar ki, bütün torpaq ehtiyatları dağlıq ərazidə yerləşir. Yüksək dağlıq hissədə yayılmış ibtidai, torflu və çimli dağ-çəmən torpaqları bölgənin ümumi torpaq ehtiyatlarının 24,6%-ni əhatə edir. Orta dağlıqda da yayılmış qaramül və bozqır dağ-çəmən torpaqlarının tutduğu sahə 10,4% təşkil edir. Ərazidə meşə örtüyü altında torpaq ehtiyatlarının 42,2%-i yerləşir. Meşə ərazilərinin çox hissəsində və xüsusilə qəhvəyi-meşə torpaqları intişar tapmış sahələrdə çəmənləşmə və bozqırlaşma prosesləri intensiv baş verməkdədir. Alçaq dağlıq və dağətəyi düzənlik zonada yayılmış boz-qəhvəyi, şabalıdı və allüvial-çəmən torpaqlarının sahəsi 15,8%-ə çatır.

Bölgənin ümumi torpaq fondunun 45,0%-dən bir qədər artıq hissəsi yararlı torpaq sahələri kimi kənd təsərrüfatı dövrüyünə daxilidir. Dövrüyədə olan torpaqların 18,5%-i əkinə və dincə qoyulmuş, 1,6%-i isə çoxillik əkmələr sahələridir. Torpaq ehtiyatlarının əsas hissəsini təşkil edən örüş və otlaq torpaqlarının sahəsi 175,0 min ha olmaqla ümumi yararlı torpaqların 73,4%-ni əhatə edir. Kənd təsərrüfatına yararlı həyətəyi sahələr isə 1,0%-dir. Yararlı torpaqların 5,5%-i biçənək sahələri kimi istifadə olunurdu. Həmin dövrdə kənd təsərrüfatında istifadə edilməyən torpaq sahələri 37,7%-ə çatdığı halda hazırda bu rəqəmlər on dəfələrlə artıqdır. Uzunmüddətli istismarın nəticəsi olaraq kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların keyfiyyət qrupları üzrə paylanma dinamikası da xeyli dəyişkəndir. Kənd təsərrüfatında istifadə olunan torpaqların 86,7%-ni yüksək keyfiyyətli torpaqlar təşkil edir ki, bunun da 7,0%-i əkin və dincə qoyulmuş torpaqların payına düşür. Yararlı torpaqların 45,1%-ni əhatə edən kəndəyi örüş və otlaq torpaqları I keyfiyyət qrupuna aid edilmişdir. İşğala qədər aparılmış tədqiqatlara əsasən, bölgənin ümumi ərazisinin 30,3%-i müxtəlif dərəcədə eroziyaya uğramış torpaqlardan ibarətdir. Eroziyaya uğramış sahələrin 40,4%-i şiddətli, 24,8%-i orta və 34,8%-i isə zəif eroziyalı torpaqlardır.

İşğal dövründə meşə sahələri erməni işğalçıları tərəfindən vəhşicənə qırılıb məhv edildiyindən meşə torpaqlarında eroziya prosesləri daha da fəallaşmışdır. İşğal dövründə bu torpaqlar vandallizm nəticəsində sıradan çıxarılmış, müxtəlif dərəcədə deqradasiyaya uğramışdır. Bu torpaqların qiymətləndirildiyi dövrdən 30-40 il keçməsi və işğalçıların burada vəhşi əkinçiliklə məşğul olması, qiymətləndirildiyi dövrdən 30-40 il keçməsi və işğalçıların burada vəhşi əkinçiliklə məşğul olması, flora və faunanı çox yerlərdə məhv etdiklərinin nəticəsi olaraq torpaqlarda güclü deqradasiya proseslərinin (yuyulma, səhrələşmə, külək və su eroziyası) getməsi səbəbindən torpaqların münbitliyində, onların tərkibindəki qida maddələrinin miqdarında dərin və mənfi dəyişikliklər getmişdir. Qeyd olunan bölgənin 1:100000 miqyasında CIS, peyk verilənlər və fond materialları əsasında torpaq, baxarlılıq və meyllilik xəritələri hazırlanmışdır ki, bu da yeni yanaşmada öz töhfəsini verəcəkdir.